

Lagere middeninkomens: onzeker recht op rechtsbijstand

Inzicht in bewegingen door de Wrb-grens

kenniscentrum
stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand

**Lagere middeninkomens: onzeker recht op
rechtsbijstand.**

Inzicht in bewegingen door de Wrb-grens.

Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde
Rechtsbijstand

M. van Gammeren-Zoetewij
S.L. Peters
J.H. Verdonschot

m.m.v. C. van Rooijen

Het onderzoek waarover dit rapport verslag doet, is uitgevoerd door het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand als onderdeel van zijn Onderzoeksprogramma 2023-2025. Programmatisch onderzoek is een van de kernactiviteiten van het Kenniscentrum.

Periodiek stelt de Programmaraad van het Kenniscentrum een meerjarig onderzoeksprogramma vast. Dit onderzoeksprogramma is erop gericht de kennis over de werking van het stelsel te vergroten en verdiepen.

Inhoud

I Inleiding	5
II Verantwoording en methoden	7
III Beschrijving groepen	9
IV Onzeker recht op rechtsbijstand	11
V Huishoudens met een lagere onzekerheid	13
VI Huishoudens met een midden-onzekerheid	15
VII Huishoudens met een hogere onzekerheid	17
VIII Discussie	19
IX Vervolg op dit onderzoek	20

I Inleiding

De Wet op de rechtsbijstand (Wrb) borgt dat mensen met een lager inkomen en vermogen in Nederland toegang hebben tot rechtsbijstand.¹ Om voor gesubsidieerde rechtsbijstand in aanmerking te komen, moeten mensen zowel een inkomen als een vermogen hebben dat onder de Wrb-grens valt. Daarbij moeten mensen een eigen bijdrage betalen. Deze eigen bijdrage is hoger naarmate het inkomen van mensen hoger is.²

Onzeker recht op rechtsbijstand

Mensen met een inkomen en vermogen dat stabiel, ruim onder de Wrb-grens valt, kunnen er in het algemeen van uitgaan dat ze een beroep kunnen doen op gesubsidieerde rechtsbijstand.³ Evengoed geldt in algemene zin dat mensen met een inkomen en/of vermogen dat stabiel, ruim boven de Wrb-grens valt, ervan uit kunnen gaan zij geen recht hebben op gesubsidieerde rechtsbijstand.

Voor de groep mensen met een lager middeninkomen⁴ bestaat mogelijk meer onzekerheid als hun inkomen en vermogen soms onder, soms boven de Wrb-grenzen vallen. Deze onzekerheid kan invloed hebben op gedrag als ze een juridisch probleem ervaren, en heeft mogelijk effecten op de kwetsbaarheid van mensen.

De vrij besteedbare inkomens van mensen met lagere middeninkomens zijn mogelijk niet (aanzienlijk) hoger dan van mensen met inkomens net binnen het bereik van de Wrb. Het is de vraag of en in welke mate deze mensen toegang hebben tot voor hen betaalbare rechtsbijstand. Mogelijk bestaan voor hen financiële drempels, nu zij zijn aangewezen op rechtsbijstand tegen commerciële tarieven. Evenzo is het de vraag in welke mate premies voor rechtsbijstandverzekeringen betaalbaar zijn voor mensen met een lager middeninkomen. Daarbij geldt bovendien dat deze zeker niet alle rechtsproblemen dekken, en ook niet afgesloten kunnen worden voor bestaande problemen of problemen die hun oorsprong vinden in feiten die zich voorafgaand aan het afsluiten voordeden.

Recent zijn zorgen geuit over de mate waarin mensen toegang tot rechtsbijstand hebben als zij qua inkomen en/of vermogen net boven de grenzen van de Wrb zitten, omdat er geen zicht is op hun vrij besteedbaar inkomen.⁵ Mensen met lagere middeninkomens zouden daarmee mogelijk beperkter toegang tot rechtsbijstand hebben.

Er is weinig kennis beschikbaar over de mate waarin voor deze groep financiële of

---

¹ In 2022 kwam 35,4% van de bevolking in aanmerking voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Zie: jaarverslag.raadvoorrechtsbijstand.org/2023/kerncijfers-wrb-2023/gebruik-tweedelijnsrechtsbijstand.

² Voor toelichting op de eigen bijdrage, zie: www.rechtsbijstand.nl/mediation-rechtsbijstand/hoeveel-betalen/eigen-bijdrage.

³ Uiteraard is het de vraag in welke mate mensen zich hiervan bewust zijn.

⁴ Het begrip "middeninkomen" kent geen vaste, gangbare definitie; in hoofdstuk 2 wordt hier nader op ingegaan.

⁵ Zie onder andere: www.juridischloket.nl/professionals/nieuws/signalering-en-zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31753-274.html.

andersoortige belemmeringen bestaan als zij rechtsbijstand nodig hebben.

Lagere middeninkomens: onderzoek in drie delen

Het in dit rapport gepresenteerde onderzoek is het eerste deel in een serie van drie. Doel is het beter in kaart brengen van mogelijke onzekerheid van de groep lagere middeninkomens als zij een beroep moeten doen op rechtsbijstand.

Dit rapport (deel A) is een eerste verkenning naar de onzekerheid over recht op rechtsbijstand van de groep mensen met lagere middeninkomens. Het bevat een beperkt aantal beschrijvende kenmerken.

Hierna volgt nog uitgebreider onderzoek naar de kenmerken van de groep mensen met lagere middeninkomens (deel B) en een onderzoek dat de routes in beeld brengt die deze mensen volgen als ze een juridisch probleem hebben, alsmede de betaalbaarheid van rechtsbijstand voor hen (deel C).

Hiermee ontstaat een scherper beeld van de aard en omvang van de groepen met lagere middeninkomens. Tevens helpt dit onderzoek om beter zicht te hebben op de mate van toegang tot rechtshulp, rechtsbijstand en bredere toegang tot het recht voor mensen met lagere middeninkomens.

Doel onderzoek en onderzoeksvragen

Het is veelal niet direct duidelijk of mensen met een lager middeninkomen een beroep op gesubsidieerde rechtsbijstand kunnen doen. De onzekerheid daarover draagt mogelijk bij aan de kwetsbaarheid van deze groep, omdat deze mogelijk invloed heeft op gedrag ten aanzien van het aanvragen van gesubsidieerde rechtsbijstand, ten aanzien van het overwegen van een rechtsbijstandverzekering, of anderszins van invloed is als mensen een juridisch probleem ervaren. Dit geldt temeer als mensen het ene jaar wel, en het andere jaar niet in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand (wat

zeker voor mensen met een fluctuerend inkomen – zoals zzp'ers – het geval kan zijn).

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe het recht op gesubsidieerde rechtsbijstand verloopt voor mensen die met hun inkomen en/of vermogen onder of net boven de grenzen van de Wrb zitten. Daarbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

In welke mate bestaat onzekerheid over recht op gesubsidieerde rechtsbijstand voor mensen met een lager middeninkomen, omdat zij het ene jaar binnen de Wrb vallen, maar het andere jaar erbuiten?

Dit onderzoek richt zich daarbij niet op onzekerheid zoals ervaren door mensen, maar onderzoekt veranderingen in het recht op rechtsbijstand gedurende een aantal jaren (meer daarover in hoofdstuk II).

In dit rapport

Hoofdstuk II presenteert de verantwoording van dit onderzoek en een toelichting op de gehanteerde methoden. In hoofdstuk III volgt een beschrijving van de verschillende groepen huishoudens die onderscheiden worden in dit onderzoek. Hoofdstuk IV geeft antwoord op bovenstaande onderzoeksvraag en hoofdstukken V tot en met VII presenteren de onderliggende cijfers in meer detail. Hoofdstuk VIII presenteert de bevindingen en in hoofdstuk IX volgt een toelichting op de volgende fasen van dit onderzoek.

II Verantwoording en methoden

Lagere middeninkomens

Dit onderzoek richt zich op de groep mensen met een lager middeninkomen en presenteert daarnaast gegevens over mensen met een inkomen en/of vermogen onder de Wrb-grens. Het begrip "middeninkomen" of "lager middeninkomen" kent geen vaste, gangbare definitie. Voor dit onderzoek wordt een lager middeninkomen gedefinieerd als **een inkomen tussen de Wrb-grens en een inkomen tot 20% boven de Wrb-grens**. Daarbij maakt dit onderzoek onderscheid tussen de groep met een inkomen tot 10% boven de Wrb-grens en de groep met een inkomen tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens.

Wrb-gerechtigden worden ook onderzocht, om te zien of zij in eerdere jaren ook Wrb-gerechtigd waren of wellicht deel uitmaakten van de groep lagere middeninkomens. Dit onderzoek maakt daarmee onderscheid tussen huishoudens met een inkomen onder de Wrb-grens, huishoudens met een lager middeninkomen tot 10% boven de Wrb-grens en huishoudens met een lager middeninkomen tussen 10% en 20% boven de Wrb-grens.

Onzeker recht op rechtsbijstand

Dit onderzoek richt zich op de vraag in welke mate mensen met een lager (midden)inkomen

een onzeker recht op rechtsbijstand hebben. Zoals boven vermeld, richt dit onderzoek zich niet op onzekerheid die mensen ervaren. Onzekerheid is in dit onderzoek meer objectief geoperationaliseerd als **het aantal keer dat iemand door de inkomensgrens van de Wrb beweegt**. Dit betekent dat iemand ten opzichte van het vorige jaar wel of juist niet meer in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Hoe vaker iemand door deze grens heen beweegt, hoe meer onzekerheid bestaat.

Inkomen en vermogen

Voor het recht op gesubsidieerde rechtsbijstand is het van belang of een huishouden een alleenstaande betreft of een meerpersoonshuishouden. Daarom maakt dit onderzoek dat onderscheid.⁶

Als referentiekader geldt het jaar 2023 en daarmee het inkomen en vermogen van 2021.⁷ Voor alle particuliere huishoudens (exclusief studentenhuishoudens) die op 1 januari 2021 voorkomen in de inkomensstatistiek is bepaald wat het inkomen is en hoe het vermogen is ten opzichte van de Wrb-grens. Hierbij is gekeken naar het fiscaal inkomen en de samenstelling van huishoudens in 2021 en wordt uitgegaan van de Wrb-inkomens- en vermogensgrenzen

---

⁶ In de CBS-cijfers worden verschillende meerpersoonshuishoudens onderscheiden. Omdat voor het recht op gesubsidieerde rechtsbijstand niet van belang is hoe een meerpersoonshuishouden is opgebouwd, is hiernaar geen verder onderscheid gemaakt.

⁷ Of iemand in 2023 Wrb-gerechtigd is, wordt gebaseerd op het inkomen en vermogen van twee jaar eerder (t-2). Er

bestaat wel een mogelijkheid voor peiljaarverlegging indien sprake is van een inkomensdaling. Hierop wordt in het onderhavige rapport niet verder ingegaan. Zie voor uitleg hierover: www.rechtsbijstand.nl/mediation-rechtsbijstand/hoeveel-betalen/peiljaarverlegging.

die in 2023 golden. Vermogen is in dit geval gedefinieerd als het totale vermogen in box 3.⁸

Van de te onderscheiden groepen huishoudens is vervolgens teruggekeken of zij in de jaren 2017 tot en met 2020 een inkomen en/of vermogen boven of onder de Wrb-grens hadden. Hierbij is telkens gekeken naar de destijds geldende inkomens- en vermogensgrenzen. Daarnaast zijn de inkomens- en vermogenscategorieën van deze groepen bepaald voor 2017 tot en met 2021.⁹

Aanpak

Op verzoek van het Kenniscentrum leverde het CBS cijfers over mensen die in 2023 binnen het bereik van de Wrb vielen, die erbuiten vielen omdat hun inkomen tot 10% hoger was dan de inkomensgrens, en die erbuiten vielen omdat hun inkomen tussen 10 en 20% hoger was dan de inkomensgrens.¹⁰ Naast inkomen speelt vermogen ook een rol. Daarom bekijkt dit onderzoek vermogens in relatie tot de vermogensgrens van de Wrb. Voor alle drie de groepen zijn gegevens over het vermogen opgevraagd (vermogen boven of onder de Wrb vermogensgrens).

Onderzoekspopulatie en groepen

Het bovenstaande onderscheid naar inkomen (I) en vermogen (V) resulteert in een onderscheid in zes groepen huishoudens, waarvan alleen de eerste groep op basis van de Wrb binnen het stelsel valt:

- **I- V-:** Huishoudens die met inkomen en vermogen *onder* de normen voor de Wrb vallen (de 'Wrb-groep')

- **I- V+:** Huishoudens die met inkomen *onder* en vermogen *boven* de normen voor de Wrb vallen
- **I+ V-:** Huishoudens die met inkomen tot 10% *boven* en met vermogen *onder* de normen voor de Wrb vallen
- **I++ V-:** Huishoudens die met inkomen 10% tot 20% *boven* en met vermogen *onder* de normen voor de Wrb vallen
- **I+ V+:** Huishoudens die met inkomen tot 10% *boven* en met vermogen ook *boven* de normen voor de Wrb vallen
- **I++ V+:** Huishoudens die met inkomen 10% tot 20% *boven* en met vermogen ook *boven* de normen voor de Wrb vallen

In het volgende hoofdstuk worden deze groepen nader uitgediept.

---

⁸ Voor het bepalen van vermogen ten opzichte van de Wrb-grens is in 2021 het totale vermogen in box 3 vergeleken met de door de RvR opgestelde vermogensgrens (31.340 euro voor alleenstaanden en 62.680 euro voor meerpersoonshuishoudens). In voorgaande jaren sloot de RvR voor de vermogensgrens aan bij de grens voor heffingsvrij vermogen van de Belastingdienst. De vermogensgrens voor 2017 tot en met 2020 is in dit onderzoek ook gebaseerd op de heffingsvrije grens.

⁹ Huishoudens veranderen door de jaren heen. Dit onderzoek stelt de samenstelling van het huishouden vast per 1-1-2021. Het huishoudinkomen en -vermogen van de hoofdkostwinner worden door de jaren heen gevolgd.

¹⁰ Deze cijfers zijn door het CBS op hun website gepubliceerd op 29 april 2024. Voor details rondom de dataverzameling en -verantwoording, zie: www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2024/18/huishoudens-met-een-inkomen-rond-de-wrb-grens-2021.

III Beschrijving groepen

Omvang groepen

De onderzoekspopulatie bestaat uit bijna 3,8 miljoen huishoudens, verdeeld over de zes groepen. Tabel 1 toont de omvang van de groepen binnen de onderzoekspopulatie. Hier is te zien dat ongeveer een derde van de onderzoekspopulatie in 2023 een lager middeninkomen had en buiten het bereik van de Wrb viel. Deze mensen kwamen niet in aanmerking voor gesubsidieerde rechtsbijstand. De overige twee derde (66%) van de onderzoekspopulatie viel in 2023 binnen het bereik van de Wrb.

Tabel 1. Omvang van de groepen binnen de onderzoekspopulatie. Door afronding komt het totaal van de percentages niet overeen met de som van de deelpercentages.

Groep	Aantal huishoudens	%
I- V- (Wrb)	2.503.000	66%
I- V+	501.600	13%
I+ V-	303.900	8%
I++ V-	293.900	8%
I+ V+	95.400	3%
I++ V+	95.100	3%
Totaal	3.792.900	100%

Soorten huishoudens

Om te bepalen of inkomen en vermogen onder de Wrb-grenzen liggen, is het van belang om te

onderscheiden of een huishouden een alleenstaande of een meerpersoonshuishouden betreft.¹¹ Tabel 2 laat zien hoe de alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens zijn verdeeld over de zes groepen.

Tabel 2. Verdeling alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens binnen de groepen.

Groep	% alleenstaanden	% meerpersoons
I- V- (Wrb)	54%	46%
I- V+	56%	44%
I+ V-	41%	59%
I++ V-	38%	62%
I+ V+	49%	51%
I++ V+	48%	52%

In deze tabel is te zien dat de meeste groepen redelijk gelijk onderverdeeld zijn in alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens. Het meest afwijkend hierin zijn de huishoudens met lage middeninkomens die een vermogen onder de Wrb-grens hebben. Die twee groepen bevatten relatief meer meerpersoonshuishoudens (namelijk 59% en 62%). Op dit onderscheid wordt verderop nader ingegaan.

In het vervolg komt het onderscheid tussen alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens

¹¹ Het CBS maakt binnen de groep meerpersoonshuishoudens een nader onderscheid in verschillende soorten huishoudens. Dit onderscheid gaat voor het huidige onderzoek te ver.

aan de orde als de onderzoeksresultaten daar aanleiding toe geven.

AOW'ers

De groep huishoudens die AOW ontvangen, heeft een bijzonder stabiele inkomenspositie. Deze groep is daarom afzonderlijk in beeld gebracht.

Van de onderzoekspopulatie is 41% een huishouden met als hoofdkostwinner een AOW'er. Dat is niet alleen in absolute zin een groot deel van de onderzoekspopulatie, maar dit blijkt ook een oververtegenwoordiging te zijn ten opzichte van de Nederlandse totaalpopulatie, waarin minder dan 30% van de huishoudens een AOW'er als hoofdkostwinner heeft.¹²

In Tabel 3 is te zien hoe de AOW'ers zijn verdeeld over de zes groepen. Hieruit blijkt dat er relatief veel AOW'ers zitten in de groepen die vermogen hebben boven de Wrb-grens. Verderop zal hier op teruggekomen worden.

Tabel 3. Verdeling AOW'ers over de groepen.

Groep	% AOW'ers
I- V- (Wrb)	39%
I- V+	65%
I+ V-	29%
I++ V-	24%
I+ V+	61%
I++ V+	56%
Totale onderzoekspopulatie	41%

¹² Deze 30% is berekend op basis van het totaal aan huishoudens dat voor dit onderzoek door het CBS in kaart is gebracht. Die groep huishoudens bestaat uit de 7,4 miljoen particuliere huishoudens, exclusief studentenhuishoudens, in Nederland op 1-1-2021 met een bekend inkomen in de verslagjaren 2017 tot en met 2021. Door deze afbakening is

deze groep iets kleiner dan het daadwerkelijk aantal huishoudens in Nederland (ruim 8 miljoen). Op basis van het totaal aantal huishoudens in Nederland zou het percentage AOW'ers dus nog lager liggen.

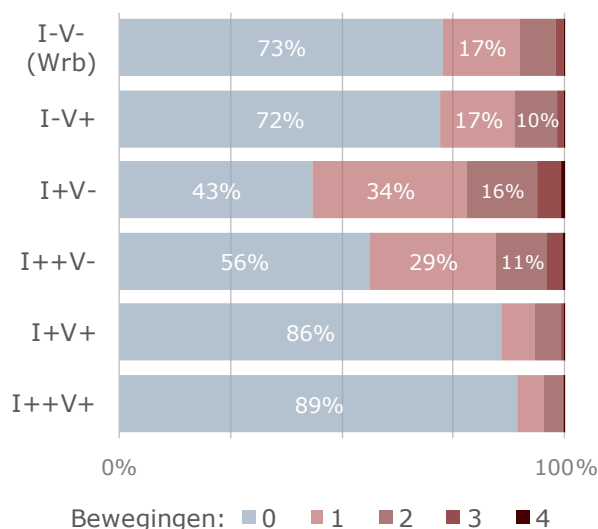
IV Onzeker recht op rechtsbijstand

De onderzoeksvraag die ten grondslag ligt aan deel A van dit onderzoek is de volgende:

In welke mate bestaat onzekerheid over recht op gesubsidieerde rechtsbijstand voor mensen met een lager middeninkomen, omdat zij het ene jaar binnen de Wrb vallen, maar het andere jaar erbuiten?

Onzekerheid is in dit onderzoek geobjectiveerd en geoperationaliseerd door te kijken naar het aantal keer dat huishoudens door de Wrb-grens heen bewegen in een bepaald tijdsbestek. Dit onderzoek kijkt daarbij naar de voorgaande vier jaar. Meer bewegingen door de Wrb-grens gelden daarbij als meer onzekerheid over recht op rechtsbijstand. Het aantal bewegingen is weergegeven in Figuur 1.

Zoals te zien in Figuur 1 verschillen de groepen huishoudens in de frequentie waarin zij bewegen van onder naar boven de Wrb-grens of andersom. De figuur laat tevens zien dat de groepen ruwweg in drie niveaus van onzekerheid kunnen worden ingedeeld: lagere onzekerheid, midden-onzekerheid, en hogere onzekerheid.

Figuur 1. Aantal bewegingen door de Wrb-grens heen per groep in de jaren 2017-2020. Percentages $\geq 10\%$ zijn getoond.

Lagere onzekerheid

De twee groepen huishoudens die het minst vaak bewegen (respectievelijk 86% en 89% heeft 0 keer bewogen) en dus door minder onzekerheid worden gekenmerkt, zijn de groepen die in 2021 een inkomen én vermogen boven de Wrb-grens hadden.¹³ Daarbij maakt het nauwelijks verschil of het inkomen tot 10% boven de Wrb-grens zat, of tussen de 10% en 20%; van deze groepen huishoudens heeft respectievelijk 86% en 89% van de huishoudens 0 keer bewogen. Deze huishoudens verblijven daarmee stabiel boven de Wrb-grens.

¹³ Het gaat hierbij om relatief lagere onzekerheid op groepsniveau. Binnen deze groep komen ook huishoudens

voor die wel vaak door de Wrb-grens heen bewegen en daarmee onzeker zijn.

Midden-onzekerheid

De groepen huishoudens die in 2021 een inkomen onder de Wrb hadden, nemen een tussenpositie in. Van deze groepen heeft respectievelijk 73% en 72% van de huishoudens 0 keer bewogen.

Eenzijds betreft dit de groep huishoudens die zowel qua inkomen als vermogen in 2021 onder de Wrb vielen en dus in aanmerking kwamen voor een toevoeging. Van deze groep huishoudens heeft 73% 0 keer bewogen. Zij zijn dus gedurende de onderzochte jaren Wrb-gerechtigd geweest. Dit toont dat een groot deel van deze groep vrij stabiel binnen het stelsel valt.

Daarbij dient vermeld te worden dat deze groep huishoudens de enige groep is waar een duidelijk onderscheid gevonden kan worden tussen alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens. Van de totale groep bewoog 73% 0 keer. Dit percentage ligt voor alleenstaanden op 78% en voor meerpersoonshuishoudens op 66%. Meerpersoonshuishoudens bewegen dus aanzienlijk vaker dan alleenstaanden. Daardoor bestaat voor een deel van deze groep meer onzekerheid over recht op rechtsbijstand.

Anderzijds betreft dit de groep huishoudens die in 2021 qua inkomen wel binnen de Wrb viel, maar qua vermogen niet. Deze groep was in 2023 dus niet Wrb-gerechtigd. Van deze groep huishoudens heeft 72% 0 keer bewogen. Zij zijn dus gedurende al die jaren niet Wrb-gerechtigd geweest. Dit toont dat een groot deel van deze groep vrij stabiel buiten het stelsel valt gedurende meerdere jaren.

Hogere onzekerheid

De groepen huishoudens die het vaakst bewogen hebben (respectievelijk 57% en 44% van de huishoudens heeft 1 of meer keer bewogen) en daarmee het meest onzeker zijn, zijn de groepen die een inkomen net boven de Wrb-grens hadden, maar een vermogen dat onder de Wrb-grens viel. Deze huishoudens vielen in 2023 buiten het stelsel vanwege hun inkomen, maar blijken vaker bewogen te hebben van onder naar

boven de Wrb-grens of andersom. Van de huishoudens met een inkomen tot 10% boven de Wrb-grens (en een vermogen onder de Wrb-grens) heeft 43% 0 keer bewogen. Van de huishoudens met een inkomen tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens (en een vermogen onder de Wrb-grens) heeft 56% 0 keer bewogen.

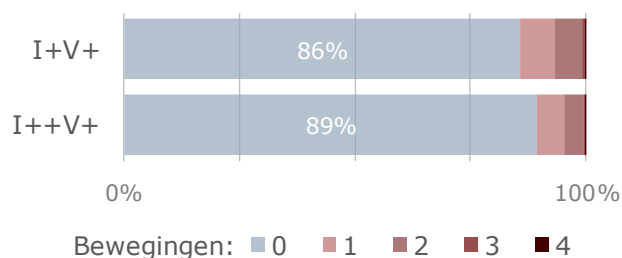
Deze groepen huishoudens veranderen het vaakst van positie ten opzichte van de Wrb-grenzen. Voor hen bestaat daarmee meer onzekerheid over recht op rechtsbijstand.

De volgende drie hoofdstukken geven een verdere beschrijving van de groepen huishoudens binnen ieder van deze drie onzekerheidsniveaus.

V Huishoudens met een lagere onzekerheid

De twee groepen huishoudens met de minste bewegingen en voor wie dus als groep minder onzekerheid bestaat over hun recht op rechtsbijstand, zijn de groepen lage middeninkomens die in 2021 een inkomen én vermogen boven de Wrb-grens hadden. Daarbij maakt het nauwelijks verschil of het inkomen tot 10% boven de Wrb-grens zat, of dat het inkomen tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens zat; deze groepen huishoudens hebben in respectievelijk 86% en 89% van de gevallen 0 keer bewogen en het grootste deel van deze groepen verblijft daarmee stabiel boven de Wrb-grens.

Figuur 2. Aantal bewegingen door de Wrb-grens heen van huishoudens met een lagere onzekerheid.

De volgende paragrafen beschrijven deze groepen huishoudens en het inkomen en vermogen over de laatste 5 jaren.

Beschrijving van groep lagere onzekerheid

Zoals te zien in Tabel 4 omvat deze groep in totaal 191.000 huishoudens met een laag middeninkomen. Dat is 5% van de onderzoekspopulatie. Hierbinnen kunnen 92.000 alleenstaanden en 98.000 meerpersoons-huishoudens worden onderscheiden.

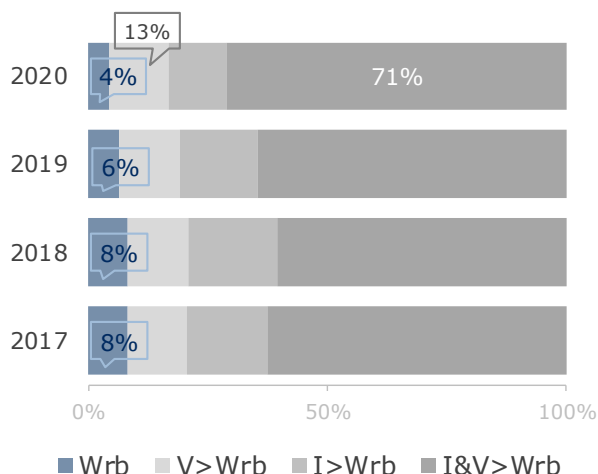
Tabel 4. Huishoudens binnen de onderzoekspopulatie die op basis van inkomen én vermogen buiten de Wrb vallen.

Groep	Alleenstaanden	Meerpersoons	Totaal
I+ V+	46.600	48.900	95.400
I++ V+	45.600	49.500	95.100
Totaal	92.200	98.400	190.500

Beweging in voorgaande jaren

In Figuur 3 en Figuur 4 is te zien waar het inkomen en vermogen van de huishoudens die in 2021 een vermogen hadden boven de Wrb-grens en een inkomen tot 10% of tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens, zich in eerdere jaren bevonden ten opzichte van de Wrb-grens.

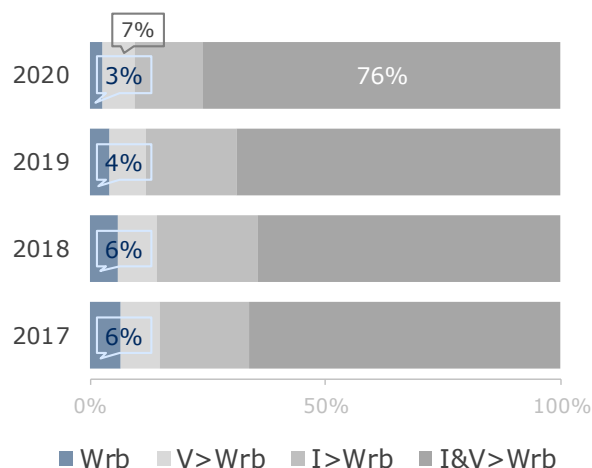

Figuur 3. Hoe het inkomen (I) en vermogen (V) van huishoudens I+V+ in 2021 zich verhielden tot de Wrb-grens in eerdere jaren.

Van de groep die in 2021 een inkomen tot 10% boven de Wrb-grens had en een vermogen boven de Wrb-grens, had het overgrote deel in eerdere jaren, net als in 2021, een inkomen en/of vermogen boven de Wrb-grens (Figuur 3 toont dat slechts 4-8% een inkomen en vermogen had onder de Wrb-grens). Dit kwam meestal doordat men een vermogen had boven de Wrb-grens (in 2020 was dit 13% + 71%).

Bij de groep die in 2021 een inkomen tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens en een vermogen boven de Wrb-grens had, is eenzelfde beeld te zien. Het overgrote deel van deze huishoudens had in eerdere jaren dus, net als in 2021, een inkomen en/of vermogen boven de Wrb-grens (slechts 3-6% had een inkomen en vermogen onder de Wrb-grens; zie Figuur 4). Dit laatste kwam (ook) door het feit dat men een vermogen had boven de Wrb-grens (in 2020 was dit 7% + 76%).

Deze groepen huishoudens verblijven dus in de voorgaande jaren voor het grootste deel stabiel buiten de Wrb en zijn als groep weinig onzeker over hun recht op rechtsbijstand.

Figuur 4. Hoe het inkomen (I) en vermogen (V) van huishoudens I++V+ in 2021 zich verhielden tot de Wrb-grens in eerdere jaren.

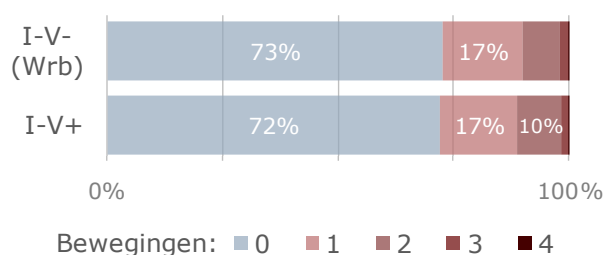
AOW'ers

Zoals in hoofdstuk III te zien is, blijken AOW'ers oververtegenwoordigd in de groepen die een vermogen hebben boven de Wrb-grens. Zij maken dus relatief vaak deel uit van de groepen huishoudens met lagere onzekerheid. We weten op dit moment nog niet waar dat precies aan toegeschreven kan worden.

VI Huishoudens met een midden-onzekerheid

Zoals in hoofdstuk IV werd beschreven, wordt wat betreft onzekerheid een tussenpositie ingenomen door de groepen huishoudens die in 2021 een inkomen onder de Wrb-grens hadden. Zij bewogen respectievelijk in 73% en 72% van de gevallen 0 keer en zijn daarmee relatief weinig onzeker.

Figuur 5. Aantal bewegingen door de Wrb-grens heen van huishoudens met een midden-onzekerheid.

Deze twee groepen laten hetzelfde patroon zien in aantal bewegingen, maar verschillen aanzienlijk. Qua inkomen zijn zij gelijk, maar qua vermogen niet. De ene groep heeft een vermogen onder de Wrb-grens en de andere groep heeft een vermogen boven de Wrb-grens.

Hieronder wordt eerst een beschrijving gegeven van deze twee groepen huishoudens. Daarna worden het inkomen en vermogen over de laatste 5 jaren weergegeven.

Beschrijving van groep midden-onzekerheid

De hier beschreven middengroep bestaat uit de twee groepen huishoudens die een inkomen hebben onder de Wrb-grens. Deze groep omvat ruim 3 miljoen huishoudens en daarmee 79% van de onderzoekspopulatie. Hierin zijn 1,6 miljoen alleenstaanden en 1,4 miljoen meerpersoonshuishoudens te onderscheiden (zie Tabel 5).

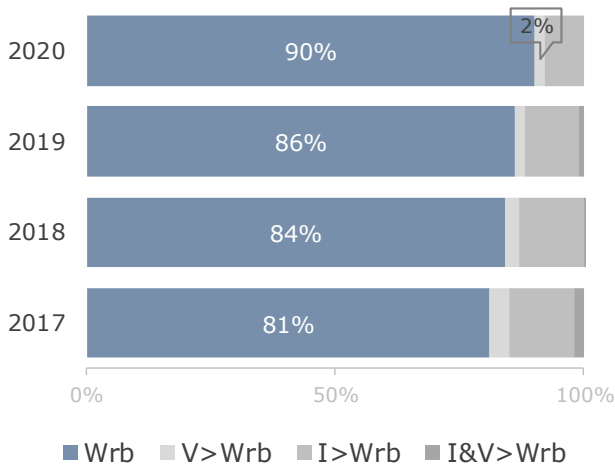
Tabel 5. Huishoudens binnen de onderzoekspopulatie die een inkomen hebben onder de Wrb-grens. Door afronding komen sommige totalen niet overeen met de som van de deeltotalen.

Groep	Alleenstaanden	Meerpersoons	Totaal
I- V-	1.349.100	1.153.900	2.503.000
I- V+	283.300	218.200	501.600
Totaal	1.632.400	1.372.100	3.004.600

Bewegingen van de Wrb-groep in voorgaande jaren

Van de groep huishoudens die in 2021 binnen de grenzen van de Wrb viel, is bekeken welk deel in de voorgaande jaren binnen de grenzen van de Wrb viel qua inkomen en vermogen.

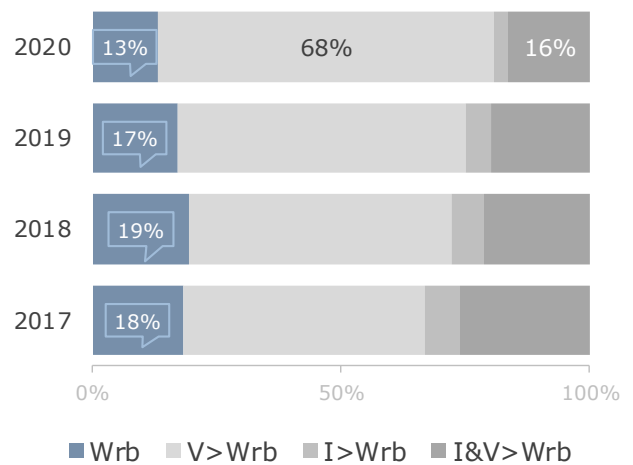

Figuur 6. Hoe het inkomen (I) en vermogen (V) van Wrb-gerechtigde huishoudens in 2021 zich verhielden tot de Wrb-grens in eerdere jaren.

Zoals te zien in Figuur 6 was 90% van de Wrb-groep uit 2021 ook in 2020 Wrb-gerechtigd. In 2019 was dit bijvoorbeeld 86%. Het overgrote deel van deze huishoudens had in eerdere jaren dus, net als in 2021, een inkomen en vermogen onder de Wrb-grens. Ook zien we dat 8% in 2020 een inkomen boven de Wrb-grens had en een vermogen onder de Wrb. De huishoudens die in 2020 dus niet Wrb-gerechtigd waren, vielen toen buiten het stelsel vanwege een hoger inkomen. Er waren weinig huishoudens van deze groep die in 2020 een vermogen boven de Wrb-grens hadden (2% + 0%).

Deze groep huishoudens verblijft dus in de voorgaande jaren voor het grootste deel stabiel binnen de Wrb en voor hen bestaat daarmee als groep minder onzekerheid over recht op rechtsbijstand.

Figuur 7. Hoe het inkomen (I) en vermogen (V) van huishoudens I-V+ in 2021 zich verhielden tot de Wrb-grens in eerdere jaren.

Bewegingen van de groep I-V+ in voorgaande jaren

Van de groep huishoudens die in 2021 een inkomen onder de Wrb-grens hadden, maar een vermogen erboven, is bekeken welke huishoudens in de voorgaande jaren wél binnen de grenzen van de Wrb vielen qua inkomen en vermogen.

Bij de groep die in 2021 een inkomen onder de Wrb-grens had en een vermogen boven de Wrb-grens, had 13% in 2020 een inkomen en vermogen onder de Wrb-grens. In 2019 was dit 17%. Een groot deel van deze huishoudens had in eerdere jaren dus, net als in 2021, een inkomen en/of vermogen boven de Wrb-grens. Dit kwam meestal doordat men een vermogen had boven de Wrb-grens (in 2020 was dit 68% + 16%).

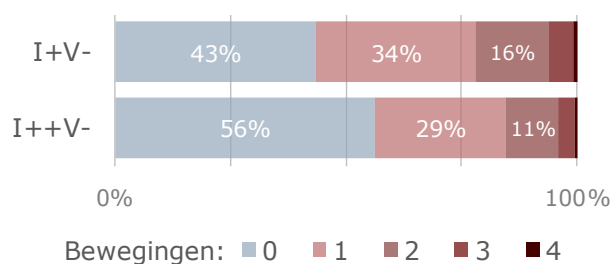
Deze huishoudens verblijven dus in de voorgaande jaren voor het grootste deel stabiel buiten de Wrb en voor hen bestaat daarmee minder onzekerheid over recht op rechtsbijstand.

VII Huishoudens met een hogere onzekerheid

De twee groepen huishoudens die het vaakst door de grenzen van de Wrb heen bewegen en voor wie dus meer onzekerheid over recht op rechtsbijstand bestaat, zijn de groepen die in 2021 een inkomen net boven de Wrb-grens hadden, maar een vermogen onder de Wrb-grens. Van de groep met een inkomen tot 10% boven de Wrb-grens bewoog 57% van de huishoudens 1 of meer keer. Dat is relatief vaak. De groep wisselt door de jaren heen het meest in het al dan niet Wrb-gerechtigd zijn. Van de groep met een inkomen tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens bewoog 44% van de huishoudens 1 of meer. Dat is ook relatief vaak en de groep wisselt door de jaren heen in het al dan niet Wrb-gerechtigd zijn.

Figuur 8. Aantal bewegingen door de Wrb-grens heen van huishoudens met een hogere onzekerheid.

Hieronder wordt eerst een beschrijving gegeven van deze twee groepen huishoudens. Daarna zijn het inkomen en vermogen over de laatste 5 jaren bekeken.

Beschrijving van groep hogere onzekerheid

Tabel 6 toont dat bijna 600.000 huishoudens zich in deze groep met een hogere onzekerheid bevinden; dit is 16% van de onderzoekspopulatie. Binnen deze groep zijn 253.400 alleenstaanden en 362.500 meerpersoonshuishoudens te onderscheiden.

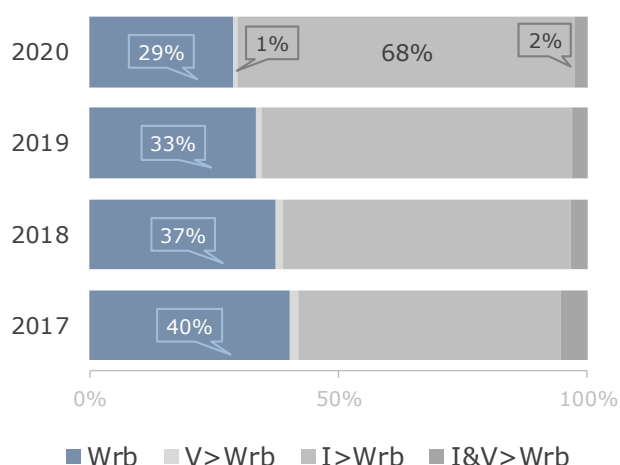
Tabel 6. Huishoudens binnen de onderzoekspopulatie die op basis van inkomen net buiten de Wrb-grens vallen, maar een vermogen hebben onder de Wrb-grens. Door afronding komen sommige totalen niet overeen met de som van de deeltotalen.

Groep	Alleenstaanden	Meerpersoons	Totaal
I+ V-	124.200	179.800	303.900
I++ V-	111.200	182.700	293.900
Totaal	235.400	362.500	597.800

Bewegingen in voorgaande jaren

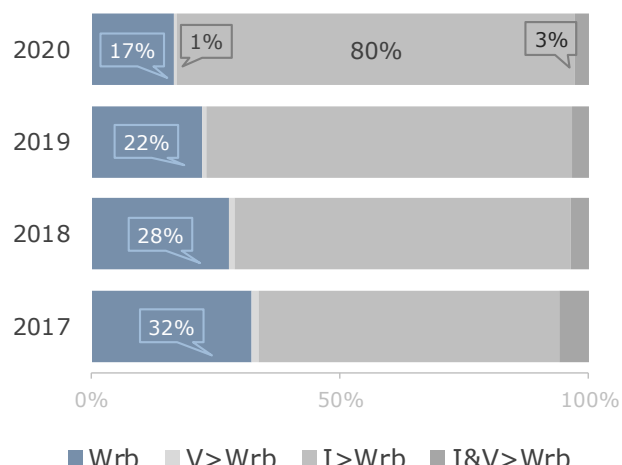
In Figuur 9 en 10 is te zien waar het inkomen en vermogen van de huishoudens die in 2021 een vermogen hadden onder de Wrb-grens en een inkomen tot 10% of tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens, zich in eerdere jaren bevonden ten opzichte van de Wrb-grens.

Figuur 9. Hoe het inkomen (I) en vermogen (V) van huishoudens I+V- in 2021 zich verhiel tot de Wrb-grens in eerdere jaren.

Van de groep die in 2021 een inkomen tot 10% boven de Wrb-grens had en een vermogen onder de Wrb-grens, had 29% in 2020 een inkomen en vermogen onder de Wrb-grens. In 2019 was dit bijvoorbeeld 33%. Bijna een derde van deze huishoudens was in eerdere jaren dus Wrb-gerechtigd, terwijl het inkomen in 2021 boven de Wrb-grens lag. Het grootste deel van deze groep valt in 2020 in de categorie met een inkomen boven de Wrb-grens en een vermogen onder de Wrb-grens (68%). Slechts een zeer klein deel van deze groep had in 2020 een vermogen boven de Wrb-grens (1% + 2%).

Figuur 10. Hoe het inkomen (I) en vermogen (V) van huishoudens I++V- in 2021 zich verhiel tot de Wrb-grens in eerdere jaren.

Van de groep die in 2021 een inkomen tussen de 10% en 20% boven de Wrb-grens had en een vermogen onder de Wrb-grens, had 17% in 2020 een inkomen en vermogen onder de Wrb-grens. In 2019 was dit 22%. Ongeveer een vijfde van deze huishoudens was in eerdere jaren dus Wrb-gerechtigd, terwijl het inkomen van deze groep in 2021 boven de Wrb-grens lag. Het grootste deel van deze groep viel in 2020 in de categorie met een inkomen boven de Wrb-grens en een vermogen onder de Wrb-grens (80%). Slechts een zeer klein deel van deze groep had in 2020 een vermogen boven de Wrb-grens (1% + 3%).

VIII Discussie

Ten aanzien van mensen met lagere middeninkomens is het veelal niet direct duidelijk of zij een beroep op gesubsidieerde rechtsbijstand kunnen doen. Deze onzekerheid over recht op rechtsbijstand heeft mogelijk invloed op gedrag ten aanzien van het aanvragen van gesubsidieerde rechtsbijstand of het overwegen van een rechtsbijstandverzekering, of is anderszins van invloed als mensen een juridisch probleem ervaren. Dit geldt temeer als mensen het ene jaar wel, en het andere jaar niet in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand (wat zeker voor mensen met een fluctuerend inkomen, zoals zzp'ers, het geval kan zijn).

Het onderhavige onderzoek schetst een eerste beeld van de mate waarop deze onzekerheid bestaat, en voor welke groepen lage middeninkomens.

Dit rapport beschreef hoe het recht op gesubsidieerde rechtsbijstand verloopt door de tijd voor mensen die met hun inkomen net boven de grenzen van de Wrb zitten. Daarbij stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

In welke mate bestaat onzekerheid over recht op gesubsidieerde rechtsbijstand voor mensen met een lager middeninkomen, omdat zij het ene jaar binnen de Wrb vallen, maar het andere jaar erbuiten?

Uit de data blijkt hoe onderscheiden groepen huishoudens verschillen in de frequentie waarin zij door de Wrb-grens heen bewegen.

De huishoudens met hogere onzekerheid over recht op rechtsbijstand worden gevormd door de lagere middeninkomens die een vermogen onder

de Wrb-grens hebben. Dit zijn de huishoudens die het vaakst door de Wrb-grens heen bewegen. Dit geldt voor zowel lage middeninkomens die 10% als die 20% boven de Wrb-grens zitten.

Daarnaast komt uit deze data het beeld naar voren dat het hebben van vermogen een stabiele factor is om buiten de Wrb te vallen.

Wanneer er geen sprake is van vermogen boven de Wrb-grens, is het inkomen bepalend om binnen de Wrb te vallen. Fluctuaties in inkomen lijken er dan toe te leiden dat huishoudens vaker door de Wrb-grens heen bewegen. Voor hen bestaat meer onzekerheid over recht op rechtsbijstand.

De data bevestigen het beeld van vermogen als relatief stabiele factor, en van inkomen als oorzaak van fluctuaties in het aanspraak kunnen maken op de gesubsidieerde rechtsbijstand.

IX Vervolg op dit onderzoek

Het Kenniscentrum richt zich met dit onderzoek op het beter in kaart brengen van de onzekerheid van de groep lagere middeninkomens als zij een beroep moeten doen op rechtsbijstand. In dit rapport is de onzekerheid over recht op rechtsbijstand die bestaat voor de groep mensen met lagere middeninkomens beschreven. Dit betreft deel A van het onderzoek.

Later volgt nog een uitgebreider onderzoek dat kenmerken van de groepen met lagere middeninkomens in beeld brengt (deel B). Dat helpt om een scherper beeld te krijgen van mensen die mogelijk belemmeringen in hun toegang tot rechtshulp, rechtsbijstand en bredere toegang tot het recht ervaren.

Voor lagere middeninkomens geldt dat zij zijn aangewezen op rechtsbijstand via bijvoorbeeld een advocaat op basis van commercieel tarief, een reeds eerder afgesloten rechtsbijstandverzekering, een vakbond, of andere voorziening. Onduidelijk is in welke mate financiële of andersoortige belemmeringen bestaan voor hen als zij rechtsbijstand nodig hebben. De routes die mensen met een juridisch probleem volgen, alsmede de betaalbaarheid van rechtsbijstand voor hen en eventuele andere belemmeringen die zij ervaren worden in een separaat deel van het onderzoek nader onderzocht (deel C).

Contact

onderzoek@rvr.org